

הגאון רבי עבי הירש וואלק זצ"ל

אב"ד פינסק, בעל כתר כהונה

היתר אשה האומרת שנאנסה*

ד' ט"ז מרחשון תרנ"ט לפ"ק פינסק

בשם ה'.

שאלה: ע"ד המקרה בלתי טהור ר"ל כו', שקרה לאשה אחת בכפר הסמוך ליאניוא, שנשאלתי על זה מהרב הגאון הישיש מו"ה דוד נ"י רועה צאן קדשים בעיר יאניוא, וגופא דעובדא כפי מה שספר לי מפה לאוזן הרב הנ"ל, איך שהאשה הודית בעצמה (דרך תשובה כו') מעשים מכוערים שעשה לה מנוול אחד שאינם כדאים כל כך לפורטם על הגליון, בלתי רק כי תורה היא כו'. והנה לפי מה שסיפר לי הרב דיאניוא הנ"ל לפי דברי האשה בעצמה כל אותן המאורעות שקרה לה זה שלש פעמים מהבליעל הזה, היתה באונס כו', כי היא דחפה אותו וגערה בו וכו'*. (כפי מה שספר לי בפרטות הענין מפה לפה). ע"כ דברי הרב השואל בתכלית הקיצור.

* כתר כהונה וכתר שם טוב העולה על גביו ענד עטרה לראשו רבינו הרב צבי הירש הכהן וואלק, רבה של פינסק (תרט"ז-תרס"ז), בצעירותו למד בסלוצק אצל הגאון רבי יוסף בער סולובייצ'ק – הבית הלוי, שכינה באותה העת כרב העיר. חותנו היה הרב מרדכי גימל יפה (רוז'ניו), גיסו המפורסם, הנודע למשגב ומגדולי דורו היה הרב יוסף זכריה שטרן. אב"ד שאוול בעל שו"ת זכר יהוסף. בהיותו כבן ל"ח שנים, התמנה רבינו לכהן פאר בעיירה פינסק, ומילא את מקומו בקודש של הגאון רבי אלעזר משה הורביץ זצ"ל, שהיה מגדולי גאוני ליטא. רבינו כיהן כרבה של פינסק במשך י"ב שנים, עד לפטירתו בערב שב"ק ד' טבת תרס"ז, והוא כבן נ"א שנים בלבד.

רבינו כתב חידושים רבים בכל מקצועות התורה, והיה תל תלפיות לפונים רבים שפנו אליו בשאלות ותשובות בכתב ובעל פה. עוד בהיותו בגיל כ"ב שנים בלבד, חיבר חיבור על ענייני קדשים בשם 'טהרת הקדש', אולם חיבורו היותר מפורסם הוא ספרו כתר כהונה על הספרי, שיצאה במהדורה מתוקנת על ידי מכון ירושלים (תשנ"ג). בנוסף לחיבור כתר כהונה על הספרי, יצא לאור מחידושי תורתו ספר כתר כהונה על סוגיות בהלכה (ירושלים תשס"ד) ועוד. בנוסף עיטר רבינו את גיליונות הספרים הרבים שהיו בספרייתו, בהערות וחידושים, ובכללם הערות על תלמוד בבלי, ירושלמי, רמב"ם, שולחן ערוך, ספר הזוהר, ומפרשי המקרא.

במסגרת ספר הזכרון עדות ליוסף [להורדה] לזכרו של הקדוש יוסף דב ויסמן הי"ד, אסף אבינו, הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל, כמה מכתבי תורה של רבינו. בספר הזכרון פורסמו ג' מכתבי תורה מכת"י רבינו, האחד מכתב תשובה בנוגע לפולמוס המציצה במילה, כאשר רבינו יצא חוצץ לחייב ולקיים את מנהג ישראל תורה. מכתב נוסף לשואל זה, הוא בענין שליחות גט ע"י קרובים ובנוגע לחשש פסול בגירושין. כן פרסמנו מכתב שאלה נדיר של רבינו להגאון רבי ראובן מדננבורג זצ"ל – בענין תערובת מי דבש בפסח. מכתב תשובתו של הג"ר ראובן זצ"ל פורסם בספרו ראש לאובונג, אולם בהשמטת שם השואל, וכעת נתגלה כי מקולמוסו של רבינו יצאה שאלה זו. כמו כן במכתב השאלה יש תוספת מרובה. וכעת בס"ד זוכים אנו לפרסם לראשונה במסגרת ירחון האוצר, מכתב זה של רבינו זצ"ל, הממוען להגאון רבי דוד סעדראוויצקי זצ"ל אב"ד יאניווא (יאנובה, בפלך גרודנה), שאף הוא היה באוצרותיו של אבינו ז"ל, ומתפרסם לעילוי נשמתו, ולע"נ רעהו הקדוש זצ"ל. ת.נ.צ.ב.ה. בשולי המאמר צורף סריקת כתב יד רבינו בתשובתו זו. ויה"ר שימליצו טוב בעדינו.

במסגרת העריכה, הושלמו ציונים ומראי מקומות, וכן נוספו ביאורים ומשא ומתן בדברי רבינו בהערות שוליים. דוד לוי.
(א). השמטנו שורה.

היתר האשה הן מצד האומרת טמאה אני דאינה נאמנת וכן מצד טענת אונס

ובאשר אחזה לי אני, לפי דעת תורה ודעת נוטה: אתתא דא שריא לבעלה כמעט מבלי שום פקפוק כלל וכלל, האמנם כי מצד עיניה נתנה באחר המבואר בש"ס (נדרים ז, ב), ובפוסקים (רמב"ם אישות כד, כג. שו"ע אה"ע קטו, ו) באומרת טמאה אני לך, ליתא בעובדא דידן, אחר שהבעל אומר שהוא מאמינה בכל דבריה כמבואר בפוסקים (שו"ע שם²). (וכפי מה שסיפר לי הרב דיאניוא הנ"ל).

אברא כי בגופא דעובדא אין כאן בית מיחוש, אחר שלפי טענת הודאתה בעצמה באונס היתה ואף כי לא צעקה כו'. מה בכך אחר שדחפה אותו ולא הניחתו והתאמצה כנגדו כמו שהחליט כן הנוב"ק, וביחוד בתנינא סימן כ"א שם [ורמז עליו הפ"ת אה"ע ז' ס' ו' ס"ק י"א]. ואף שדעת המהר"ם אלשקר אינו כן, כמו שרמז עליו הפ"ת הנ"ל, מ"מ ברור הדבר שכל זה רק בדאיכא עדים מיהת שראוה מרחוק שנבעלה, שאז אינה נאמנת בטענת אונס מן הסתם בנבעלת בעיר וכיו"ב שלא צעקה, אבל בעובדא כזה אשר רק מפיה אנו חיים, פשיטא ופשיטא דנאמנת לומר דבאונס הוא דהוא, כמו שמבואר כן להדיא בשו"ת חכם צבי (סימן קמה) בדין בוגרת שנתעברה כו', שמביא למחלוקת הרמב"ם והראב"ד פ"א מהל' נערה (ה"ב), ומסיק להדיא דאיהי נאמנת בכל אנפי, ובפרט היכא דאית לה מגו לומר לא זניתי יעוי' דבריו שם.

היתר - לדבריה לא אסרה עצמה מעולם

ולא עוד, אלא שבנידון כזה עדיף יותר מטענת מגו והפה שאסר, שהרי לפי שורת הדין אין לה נאמנות כלל לאסור (א"ע) את עצמה על בעלה, מצד אין דבר שבערוה פחות משנים (קידושין סו, א ועוד). ורק עיקר הנאמנות שלה משום שויה אנפשה חתיכה דאיסורא (ראה כתובות כב, א. כג, ב) [כמו שהאריכו הר"ן (נדרים ז, ב ד"ה ואיכא) והתוס' במקומו (שם), ויתר הפוסקים]. וכיון שלפי טענת דבריה בעצמה אין כאן שום איסור עפ"י דיבורה, הרי לא שויה אנפשה חתיכה דאיסורא מעולם, כמו שהעיר בכעין זה הגאון רעק"א בדין נשביתי וטהורה אני, למה אנו מצריכין להפה שאסר, ותיפוק לי' מטעם הסברא הנ"ל שהרי אין לה נאמנות רק משום דאיהי שויה אנפשה חד"א, ולפי דבריה בעצמה שאומרת שטהורה היא הרי לא שויה לנפשה חד"א כל עיקר. ויעוי' בדרוש וחדוש כתובות (כ"ג) [כב, ב] שם.

(ב). אמנם הרמ"א (אה"ע קיח, ט) הביא כמה דעות בזה: א' הבעל יכול להאמין לאמירת אשתו שנאסרה עליו. ב' בזמן הזה, שיש חרם דרבינו גרשום, אינו נאמן לאוסרה עליו מכח זה שהוא מאמין לה (הגהות מהמוני). (וי"א שאף כופין אותו ומשמש עמה, במקום שהיא נתנת אמתלא לדבריה). ג' יש חולקים וסוברים דאף בזמן הזה יכול הבעל להאמינה ולאוסרה (מהרי"ק שורש ק"י. והרמב"ם פכ"ד מאישות), ומכל מקום במקום שהיה לבעל קטטה עמה אינו יכול לומר שמאמין לדברי העד, דוודאי אמירתו כן היא מחמת השנאה (מהרי"ק).

יישוב קושיית הרע"א

מיהו קושית הגאון רעק"א הנ"ל יש ליישב בפשיטות, עפ"י דעת הרמב"ם פרק ט"ז מהל' סנהדרין (ה"ו) דבאיסורי כהונה להעיד על אשה שהיא גרושה או זונה, גם עד אחד נאמן דלא מקרי דבר שבערוה, (וה"ה) והוא הדין דגם אשה נאמנת ככל ע"א נאמן באיסורין, ושוב אין אנו צריכין בכאן גבי שבויה לומר דכל עיקר הנאמנות שלה הוא רק מצד שויה אנפשה חתיכא דאיסורא כמובן.

אלא שזה איננו עולה לפי דעת התוס' רי"ד קידושין ס"ו (ע"א, ד"ה רבא) שלפי דעתו גם איסורי כהונה מקרי דבר שבערוה, כמו שכתב מפורש וז"ל: ובמעיד על אשה שנשבת או שהיא

ג. רמב"ם (שם): "אינו צריך שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האיסור עצמו בעד אחד יוחזק, כיצד אמר עד אחד חלב כליות הוא זה, כלאי הכרם הם פירות אלו, גרושה או זונה אשה זו, ואכל או בעל בעדים אחר שהתרה בו, הרי זה לוקה אף על פי שעיקר האיסור בעד אחד". ויש ב' הבנות באחרונים בכוונת הרמב"ם דע"א נאמן להעיד על גרושה או זונה. א' השמעתא (ו, טו) נקט דכל איסורי כהונה שמתרחשים ע"י מקרה, כגון גירושין וזנות וכדומה, יש נאמנות לע"א. ב' ישנם אחרונים שהשיאו את כוונת הרמב"ם שעדות על זונה מועילה שאינם כפשוטו. [ראה בשערי יושר (ו, ג, ד, ב). ובחלקת יואב ובחזו"א]. אמנם בעיקר דברי הרמב"ם יש לחלק בין עד אחד המעיד על האשה שהיא גרושה או זונה. לבין האשה עצמה שלא תוכל להעיד על עצמה באופנים אלו, שכן נחשבת כבעל דבר היות והאיסור הוא בגוף האשה. ויבואר להלן (בהערה הבאה) בנוגע לקושיית הרע"א.

ד. כוונת רבינו ליישב את קושיית הרע"א הנ"ל, מדוע לא נתיר שבויה משום שלדבריה היא כלל לא אסרה את עצמה, והלא כל נאמנותה היא מדין שויה אנפשה חת"ד, וכל שאומרת שלא נאסרה שוב ליכא שויה. ומיישב רבינו, דיש לאשה נאמנות על כך שנאסרה, כדן הרמב"ם שע"א נאמן באיסורי כהונה, וכנגד נאמנות הע"א שבה שנשבת, צריכים לנאמנות של הפה שאסר הוא הפה שהתיר, עכ"ד רבינו. [אמנם לפי דברי האחרונים שלא קיבלו את דברי הרמב"ם כפשוטם, והשיאו את כוונתו לדבר אחר, כגון שמעיד על אשה הבאה ממדינת הים שאינו מוציאה מחזקתה, כדברי השערי יושר (ו, ג), אם כן כמובן דלא קשיא קושיית רבינו, אך רבינו נקט כדברי השמעתא המובא להלן].

ויש להעמיד על תילם את דברי הרע"א, לפי מה שכתב הקובץ שיעורים (כתובות אות כא-כב) כי בשבויה אין נאמנות עד אחד (ולא משום שחושדים אותה כמשקרת), אלא משום שהיא נחשבת כבעל דבר, מאחר שאיסורה נובע מכך שנפסל גופה לכהונה, ובמקום שהאדם הוא בעל דבר אין נאמנות עד אחד (ואין זה כעדות איסורין, שלא נפסל גופה, אלא רק חל איסור חיצוני עליה). והביא הגר"א סמך לדבריו מדברי הרא"ש (מכות א, יג) בשם הראב"ד, דבמקום שאדם קרוב אצל עצמו אין עליו שם עד כלל וכלל. ואם כן הדרא קושיית הרע"א לדוכתה, דאין לדון כאן נאמנות של ע"א באיסורי כהונה, לפי שהאשה לגבי עצמה הרי היא כבעל דבר מחמת הפסול בגופה, ואם כן כל הנאמנות היא רק משום שויה אנפשה חת"ד, וכשהיא אומרת שמעולם לא היתה אסורה, שוב אין כאן שויה, ולמאי בעינן לדין הפה שאסר הוא הפה שהתיר. וכל דברי הרמב"ם שעד אחד נאמן להעיד על איסור זונה, זהו משום נאמנות של ע"א הנאמן באיסורי כהונה, משום שאינו בעל דבר, אולם שונה דין האשה שאינה נאמנת בתורת ע"א לפי שהיא כבעל דבר.

וביישוב דעת רבינו יש לומר, דנקט בכוונת הרמב"ם כפי הבנתו של השב שמעתא (ו, טו), כי להעיד על איסורי כהונה שנעשו במקרה, כגון גרושה או זונה, נחשב לעדות באיסורין. בשונה מלהעיד על פסול בתולדה, כגון ממזר או חלל, שלזה נצרכת עדות גמורה, עיי"ש. ואם כן י"ל שרבינו למד דאף להעיד שהיא נשבת הרי זה בכלל עדות איסורין, היות שזוהו איסור שאירע במקרה ולא פסול בתולדה (וראה עוד בהערה הבאה), ועיין.

עוד יש לדון, דאף אם נקבל את הנחת יסודו של רבינו, כי יש נאמנות ע"א לאשה באומרה שנשבת, עדיין יש מקום להקשות מדוע נצרכת נאמנות הפה שאסר באומרת נשבתי וטהורה אני, לפי מה שכתב התשובות מימוני (הלכות אישות סי' ג'), דהיכא שהעד מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה מעולם, נאמן על כך אף ע"א היות שאין הוא מוציא מחזקה, עיי"ש, והדברים עתיקין. אם כן עדיין יש להעמיד מצד אחר את קושיית הרע"א, דאף אם נימא שבאיסורי כהונה יש לאשה נאמנות ע"א, עדיין אין צריך לדין הפה שאסר הוא הפה שהתיר, שכן בעדותה היא אומרת שלא נאסרה מעולם ונאמנת על כך מדין עד אחד, אף בלא הדין של הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ויל"ע.

חללה לפוסלה לכהונה הוי דבר שבערוה כדמוכח בשמעתין, עכ"ל. ויעוי' באבני מילואים סי' מ"ו ס"ק ה' יעוי"ש.

קושיא על הרמב"ם מהספרי - דלפסולי כהונה בעינן ב' עדים

וכשאני לעצמי עמדתי בתימה קצת על דברי הרמב"ם הנ"ל דמבואר בספרי (פסקא קפ"ח) עה"פ לא יקום עד אחד באיש, אין לי אלא דיני נפשות, מכות מנין, ת"ל לכל עון. קרבנות מנין, ת"ל לכל חטאת. להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מנין, ת"ל בכל חטא, עכ"ל הספרי לפי גירסת הגר"א שם, וזה יורה בבירור כדעת התוס' רי"ד, דגם בפסולי כהונה אין עד אחד נאמן, והדברים ארוכים אין מקומו פה.

היתר - חיסרון העראה

ואחר כל אלה גם בעצם המעשה המכוער לפי מה שמספרת האשה בעצמה לא הי' כאן נגיעה באותו מקום כו', ולפי הסיפור שלה קרוב הדבר בוודאי שגם מעשי ההעראה (הכ"ע) הכנסת עטרה לא הי' בכאן (לפי מה שספר לי בפרוטרוט הרב הנ"ל) כדאיפסק להלכה בשו"ע אהע"ז סי' כ' (ס"א) דהעראה זו (הכ"ע) הכנסת עטרה, יעוי"ש. וכבר נודע מה שהאריך הנוב"י (תניינא, אה"ע סי' כג) בפרטות הענין הזה כידוע.

ואף אם באנו לחוש מעצמנו לחשש רחוק דשמא מתוך הפחד והבהלה לא הרגישה כל כך בשעת מעשה, ושמא עשה בה מעשה כו', עכ"פ לא הוי אלא חשש רחוק בעלמא, ולכל היותר לא נוכל לעשות זה רק בגדר ספק השקול בלחוד, וממילא אוקי אתתא בחזקת היתר לבעלה כדברי התוס' כתובות דף ט' (ע"א ד"ה אי) גבי ספק תחתיו, וכמבואר בפוסקים. ובאשר כי קשים גירושין כו' (סנהדרין כב, א), בובפרט בעובדא דא לפי מה שספר לי הרב הנ"ל, בהא נחתנין ובהא סלקינן שיש לצדד ולהקל עפ"י הטעמים המבוארים למעלה, ועת לקצר. הנראה לענ"ד כתבתי.

צבי הירש הכהן וואלק חופק"ק הנ"ל.

ושמעתי מהרה"ג אברהם גרינפלד שליט"א ליישב, דאם יש לשבויה נאמנות של עד אחד על מה שנשבעת, אם כן אף שהתשובות מימוני מקבל עדות של ע"א במקום דבר שבערוה - כל שלדבריו ליכא איסור, אולם עדיין בשבויה רבנן היו צריכים לקבל את נאמנותה לחובתה על מה שנשבעת. ולא על מה שמעידה שטהורה היא, ואף שלדבריה לא היה כלל איסור, אולם בשבויה רבנן לא מקבלים את עדותה שטהורה היא. ומשום כך נצרך הטעם של הפה שאסר הוא הפה שהתיר, הקובע שלא ניתן לחלק את עדותה. אכן, בלא הדין של הפה שאסר, הייתה מתקבלת עדותה על חובתה - שנשבעת, ולא היינו מקבלים את עדותה שטהורה היא, וכפי שפסלו חז"ל בכל שבויה את עדות האשה שטהורה היא.

ה). בתוספתא (מקואות א, יט) איתא: "ואל יוכיח בן גרושה וכן חלוצה שפסולו בבית דין", ובביאור הגר"א (שם) פירש, דבעינן לזה שני עדים, ומשום כך צריך להביאם לב"ד. ושוב משמע, שבעינן ב' עדים לאיסורי כהונה ויקשה על הרמב"ם. אמנם כתב לחלק מו"ר מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א (בד קודש, מכות סי' ב'), על פי דברי השמעתתא (שם) דהא דע"א נאמן באיסורי כהונה לרמב"ם הני מילי בפסול כהונה שאירע ע"י מקרה, כגון זונה וגרושה. אמנם לגבי פסולי כהונה בתולדה של חלל, בזה אף הרמב"ם מודה דאין נאמן ע"א ובעינן ב' עדים. ולפי"ז מיושבת היטב קושיית רבינו מדברי הספרי על הרמב"ם, וכן לא קשה מדברי התוספתא, שכן התם מיירי בפסול בן גרושה וחלוצה שהוא פסול הגוף בתולדה, ואף הרמב"ם יודה לזה, וכפ"ש.

